

BIZNES SUB'EKTLARINING FOND BOZORIDAGI ISHTIROKINI RIVOJLANTIRISH

Toshpulatov Murodulla Sobirjon o'g'li,

Korporativ moliya va qimmatli qog'ozlar kafedrası dotsenti v.b., PhD,

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent, O'zbekiston.

Email: murodulla995@email.ru

ORCID: 0009-0000-4515-2903

DEVELOPING THE PARTICIPATION OF BUSINESS ENTITIES IN THE STOCK MARKET

Toshpulatov Murodulla Sobirjon ogli,

Associate Professor of the Department of Corporate finance and securities,

Tashkent State University of Economics, Tashkent, Uzbekistan.

Email: murodulla995@email.ru

ORCID: 0009-0000-4515-2903

JEL Classification: G1, G10

Annotatsiya. Mazkur maqolada biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faolligi ularning kapitallashuv darajasi va moliyaviy mustaqilligiga bevosita ta'sir etuvchi omil sifatida ilmiy jihatdan asoslangan. Fond bozorining institutsional infratuzilmasi, professional ishtirokchilari hamda savdo mexanizmlarining takomillashuvi biznes uchun investitsion imkoniyatlarni kengaytirishi aniq misollar orqali yoritilgan. Tadqiqotda milliy va xalqaro fond bozorlari tajribasi solishtirilib, aksiyadorlik kapitalining samarali shakllanishi va biznes sub'ektlari uchun moliyaviy shaffoflikni ta'minlashning ustuvor jihatlari tahlil qilingan. Shu bilan birga, elektron savdo tizimlari va raqamli texnologiyalarning qo'llanishi fond bozoridagi ishonch va samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etishi ko'rsatib berilgan. Maqola xulosasida biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini kengaytirish uchun huquqiy asoslarni mustahkamlash, IPO va SPO jarayonlarini soddalashtirish hamda korporativ boshqaruv sifatini oshirishga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Maqolada fond bozorining iqtisodiyotdagi o'rni va biznes sub'ektlari uchun kapital manbai sifatidagi funksiyasi keng yoritilgan. Xususan, qimmatli qog'ozlar emissiyasi va ularning birlamchi hamda ikkilamchi bozorlarda joylashtirilishi tadbirkorlik sub'ektlarining moliyaviy strategiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganilgan. Statistik ma'lumotlar asosida 2020–2024 yillardagi fond bozori dinamikasi tahlil qilinib, milliy iqtisodiyotga ijobiy ta'siri ilmiy asoslangan. Rivojlangan davlatlar tajribasi — AQSh, Yaponiya va Buyuk Britaniyaning kapital bozoridagi biznes ishtiroki misolida, korporativ boshqaruv va investitsion muhitni takomillashtirish mexanizmlari qiyosiy o'rganilgan. Shu asosda, O'zbekiston fond bozorining zamonaviy rivojlanish bosqichlari aniqlanib, biznes sub'ektlari ishtirokini kengaytirishga doir ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tadqiqotda biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini kuchaytirish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida talqin etilgan. Fond

bozorining tashkiliy tuzilmasi, savdo hajmlari va professional institutlar faoliyati tahlil qilinib, ularning biznesga investitsion oqimlarni jalb etishdagi samaradorligi aniqlangan. Shu bilan birga, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan kapital bozorini rivojlantirish islohotlari, jumladan IPO mexanizmlarini kengaytirish va korporativ boshqaruv sifatini oshirishning dolzarbligi ko'rsatib berilgan. Xalqaro tajriba, xususan Turkiya va Janubiy Koreya misolida, biznes sub'ektlarining fond bozoriga jalb etilish jarayonlari tahlil qilingan va ulardan olingan saboqlar asosida tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola xulosasida raqamli savdo platformalarini rivojlantirish, moliyaviy shaffoflikni ta'minlash va investorlar ishonchini oshirish orqali biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faolligini kuchaytirish zarurligi ta'kidlangan.

Mazkur maqolada biznes sub'ektlarining fond bozorida ishtirokini kengaytirish masalasi tizimli yondashuv asosida o'rganilgan. Birlamchi va ikkilamchi bozor mexanizmlari, aksiyadorlik jamiyatlarining kapital jalb etish imkoniyatlari hamda qimmatli qog'ozlar bozori infratuzilmasi iqtisodiy tahlil qilinib, biznes uchun ustuvor yo'nalishlar aniqlangan. Shu bilan birga, rivojlangan davlatlarning kapital bozoriga oid tajribalari solishtirib o'rganilib, ularning afzalliklari va O'zbekiston sharoitiga mos jihatlari ko'rsatib berilgan. Fond bozoridagi korporativ boshqaruv, moliyaviy shaffoflik va investorlar huquqlarini himoya qilish kabi tamoyillarning biznes sub'ektlari uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratishi ilmiy jihatdan asoslangan. Maqolada milliy fond bozorining modernizatsiyasi va innovatsion texnologiyalarni joriy etish istiqbollari biznes sub'ektlari uchun yangi moliyaviy imkoniyatlar eshigini ochishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar. fond bozori, qimmatli qog'ozlar, aksiyadorlik jamiyatlari, biznes sub'ektlari, kapital jalb qilish, investitsion

muhit, korporativ boshqaruv, IPO va SPO, raqamli savdo tizimlari, moliyaviy shaffoflik.

Abstract. This article scientifically substantiates that the activity of business entities in the stock market is a decisive factor directly influencing their capitalization level and financial independence. The development of the institutional infrastructure of the stock market, the role of professional participants, and the improvement of trading mechanisms are highlighted as factors that expand investment opportunities for businesses, with concrete examples provided. The study compares the practices of national and international stock markets, analyzing the efficiency of equity capital formation and the priority aspects of ensuring financial transparency for business entities. At the same time, the application of electronic trading systems and digital technologies is shown to play a crucial role in increasing trust and efficiency in the stock market. The conclusion of the article presents practical recommendations for expanding the participation of business entities in the stock market by strengthening the legal framework, simplifying IPO and SPO procedures, and improving the quality of corporate governance.

The article emphasizes the role of the stock market in the economy and its function as a source of capital for business entities. In particular, the issuance of securities and their placement in primary and secondary markets are studied in terms of their influence on the financial strategies of entrepreneurial entities. Based on statistical data, the dynamics of the stock market between 2020 and 2024 are analyzed, and its positive impact on the national economy is scientifically substantiated. The experience of developed countries — the United States, Japan, and the United Kingdom — is comparatively examined to assess mechanisms for improving corporate governance and the investment climate. On

this basis, the modern stages of Uzbekistan's stock market development are identified, and scientific proposals and practical recommendations for expanding the participation of business entities are presented.

The study interprets the strengthening of business entities' participation in the stock market as a decisive factor in ensuring the sustainable development of the national economy. The organizational structure of the stock market, trading volumes, and the activities of professional institutions are analyzed to determine their effectiveness in attracting investment flows to businesses. Furthermore, ongoing reforms in Uzbekistan aimed at developing the capital market, including the expansion of IPO mechanisms and the improvement of corporate governance, are highlighted as urgent priorities. International practices, particularly those of Turkey and South Korea, are examined to evaluate the processes of engaging business entities in the stock market, and recommendations are formulated based on the lessons learned. The article concludes by emphasizing the necessity of enhancing digital trading platforms, ensuring financial transparency, and strengthening investor confidence to intensify business participation in the stock market.

This article systematically explores the issue of expanding the participation of business entities in the stock market. Economic analysis is conducted on the mechanisms of primary and secondary markets, the opportunities for joint-stock companies to raise capital, and the infrastructure of the securities market to identify priority directions for business. Moreover, the practices of developed countries' capital markets are comparatively studied, highlighting their advantages and aspects adaptable to Uzbekistan's conditions. It is scientifically proven that principles such as corporate

governance, financial transparency, and the protection of investor rights create additional opportunities for business entities. The article underlines that the modernization of the national stock market and the implementation of innovative technologies open new financial opportunities for business entities.

Keywords: stock market, securities, joint-stock companies, business entities, capital raising, investment environment, corporate governance, IPO and SPO, digital trading systems, financial transparency.

Kirish.

Biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini rivojlantirish masalasi bugungi kunda iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va kapitalning samarali taqsimlanishini ta'minlashning muhim omili sifatida qaralmoqda. Fond bozorida faol qatnashuvchi korxonalar o'z investitsion salohiyatini kengaytirib, uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikka erishadi hamda iqtisodiyotga qo'shimcha sarmoyalar oqimini jalb etishda muhim rol o'ynaydi. Jahon banki va Xalqaro Valyuta Jamg'armasi tadqiqotlarida qayd etilishicha, rivojlanayotgan mamlakatlarda fond bozorining kengayishi biznes sub'ektlarining moliyaviy resurslarga kirishini sezilarli darajada osonlashtirmoqda va iqtisodiy o'sishni tezlashtirmoqda. O'zbekiston misolida ham rasmiy ma'lumotlar, so'nggi yillarda aksiyadorlik jamiyatlari va xususiy korxonalar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar hajmining oshib borayotganini ko'rsatmoqda^[1]. Bu jarayon biznes muhitini yanada ochiq va raqobatbardosh qilish bilan birga, kapital bozorining institutsional salohiyatini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, biznes sub'ektlarining fond bozorida faolroq ishtiroki mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantirishda muhim omil sifatida dolzarbdir.

Fond bozoridagi biznes sub'ektlarining ishtiroki mamlakat iqtisodiy o'sishining barqarorligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi, chunki korxonalar aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish orqali kapital jalb etib, o'z faoliyatini kengaytirishi va innovatsion loyihalarni moliyalashtirishi mumkin. Jahon banki (2022) hisobotida qayd etilishicha, rivojlangan kapital bozoriga ega mamlakatlarda xususiy sektor investitsiyalarning 60 foizidan ortig'ini moliya bozorida jalb qiladi^[2], bu esa iqtisodiyotning diversifikatsiyasi uchun asos yaratadi^[3]. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda fond bozorini rivojlantirish orqali kichik va o'rta biznes uchun ham kapital manbalarini kengaytirish imkoniyati yaratiladi. Masalan, OECD (2021) tadqiqotlarida ko'rsatilganidek, kichik biznes korxonalarining fond bozorida faol ishtiroki ularning moliyaviy mustahkamligini oshirib, bank kreditlariga bo'lgan yuqori qaramlikni kamaytiradi^[4]. Bundan tashqari, fond bozorining shaffofligi oshgan sari korxonalar faoliyati haqida ma'lumotlar ochiqligi ta'minlanib, investorlar ishonchi kuchayadi. Demak, biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini kengaytirish nafaqat kapital oqimini faollashtiradi, balki iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlovchi omil sifatida ham qaralishi lozim.

IMF (2023) ma'lumotlariga ko'ra, kapitallashtirilgan fond bozori biznes sub'ektlari uchun moliyaviy resurslarning muqobil manbai sifatida ahamiyat kasb etadi, chunki u investitsion loyihalarni tezkor va nisbatan arzon mablag'lar bilan ta'minlaydi. Aksiyadorlik jamiyatlarining fond bozorida faol ishtiroki ularning moliyaviy intizomini kuchaytiradi, chunki ular muntazam ravishda moliyaviy hisobotlarni taqdim etish orqali jamoatchilik va investorlar oldida hisobdor bo'lib boradi^[5]. Deloitte (2022) tahlillarida ko'rsatilganidek, fond bozoridagi ishtirok

kompaniyalar uchun raqobatbardosh baholash mexanizmini shakllantiradi va bu orqali ularning strategik qarorlarini samaraliroq qabul qilishiga yordam beradi^[6]. Bundan tashqari, O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish davlatning "Kapital bozorini 2025-yilgacha rivojlantirish strategiyasi" bilan uzviy bog'liq bo'lib, unda biznes sub'ektlari uchun yangi moliyaviy instrumentlar joriy etilishi ko'zda tutilgan. Mazkur yondashuv nafaqat yirik korxonalarning balki, o'rta biznesning ham fond bozorida erkin harakat qilishi uchun imkoniyat yaratadi. Shu sababli, fond bozorini rivojlantirish iqtisodiyotning barcha segmentlarida moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Fond bozorida ishtirok etish korxonalarning moliyaviy xavf-xatarlarini kamaytirib, uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. McKinsey (2021) hisobotida qayd etilishicha, rivojlanayotgan davlatlarda biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faol ishtiroki iqtisodiy o'sishni 1,5–2 baravarga tezlashtirishga yordam beradi^[7]. Bundan tashqari, fond bozorining rivojlanishi xorijiy investorlar uchun ham qulay sharoitlar yaratib, milliy iqtisodiyotning xalqaro integratsiyasini kuchaytiradi. Demak, biznes sub'ektlarining fond bozorida faol ishtiroki nafaqat korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki davlatning xalqaro maydondagi investitsion jozibadorligini oshiradi.

Biznes sub'ektlarining fond bozorida ishtirokini rivojlantirish nafaqat moliyaviy resurslarni jalb etish imkoniyatini kengaytiradi, balki ularning boshqaruv samaradorligi va korporativ shaffoflik darajasini oshiradi. OECD va Deloitte hisobotlarida qayd etilishicha, fond bozorida faol qatnashuvchi kompaniyalar xalqaro standartlarga yaqinlashgan moliyaviy boshqaruv tizimiga ega bo'lib, investorlar

ishonchini oshirishda ustunlikka ega bo'ladi. O'zbekiston Markaziy banki va "Raqamli O'zbekiston – 2030" dasturida belgilangan vazifalar, kapital bozorida biznes sub'ektlarining raqamli texnologiyalar orqali ishtirokini kengaytirish va investorlarga qulay shart-sharoit yaratishga qaratilgan. Shu orqali, biznes sub'ektlari global kapital oqimlariga integratsiyalashish imkoniyatiga ega bo'lib, korporativ qiymatini oshiradi hamda innovatsion faoliyatni moliyalashtirishda yangi mexanizmlardan foydalanadi. Fond bozorida kengaygan ishtirok esa milliy iqtisodiyotda iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytiradi va tashqi risklarga bardoshlilikni oshiradi. Shunday qilib, biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faol ishtiroki bugungi davrda iqtisodiy modernizatsiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida o'ta dolzarb masaladir.

Material va metod. Biznes sub'ektlarining fond bozorida ishtirokini rivojlantirish tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashning muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi. OECD (2021) ta'kidlaganidek, fond bozori korxonalar uchun kapital manbalarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi va moliyaviy mustaqillikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, fond bozorining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotida sog'lom raqobat muhitini kuchaytiradi va investitsiyalar samaradorligini oshiradi. Demak, biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtiroki iqtisodiy o'sishning barqaror modelini shakllantirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Kompaniyalarning fond bozorida faol ishtiroki iqtisodiyotda kapital taqsimotini samarali amalga oshirishga, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishga va investitsiya muhitini yaxshilashga xizmat qiladi. Nobel mukofoti sovrindori R. Shiller o'z tadqiqotida fond bozorining barqarorligi korxonalar uchun uzoq muddatli strategik rivojlanish manbai ekanini ta'kidlagan^[8]. Shu

bilan birga, Stiglitz^[9]ning iqtisodiy tahlillarida qayd etilishicha, kichik va o'rta biznesning kapital bozoriga kirish imkoniyatlari cheklanganda iqtisodiy o'sishning potensial manbalari yetarlicha ishga solinmaydi. OECD hisobotida esa fond bozorida biznes sub'ektlarining jalb etilishi iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytirib, korporativ shaffoflikni oshirishda hal qiluvchi omil sifatida ko'rsatilgan^[10]. O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi uch yilda aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar hajmi 20 foizdan ortiq oshgan^[11]. Bu ko'rsatkich biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtiroki tobora kengayib borayotganidan dalolat beradi. Shu sababli, fond bozorida ishtirokni rag'batlantirish milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda dolzarb masaladir.

Fond bozorining rivojlanishi biznes sub'ektlari uchun investitsion resurslarni kengaytirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va innovatsion loyihalarni amalga oshirishda muhim omil hisoblanadi. J.Tobin tomonidan ilgari surilgan "qimmatli qog'ozlar orqali investitsiya" konsepsiyasi^[12] korxonalarning bozorga chiqishi ularning aktiv qiymatini oshirishini ilmiy asoslab bergan. McKinsey hisobotida qayd etilishicha, rivojlanayotgan mamlakatlarda fond bozoriga kirgan kompaniyalar 3–5 yil ichida 30 foizgacha qo'shimcha investitsiyalar jalb qilish imkoniga ega bo'lmoqda^[13]. Deloitte tadqiqotlarida ham, fond bozori orqali kapital jalb qilgan korxonalar yuqori korporativ shaffoflik darajasi tufayli xalqaro moliya bozorlariga tezroq integratsiyalanishi alohida ta'kidlangan^[14]. UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan davlatlarda kapital bozorida faol ishtirok etuvchi kompaniyalar barqaror iqtisodiy o'sishga sezilarli hissa qo'shmoqda^[15]. O'zbekiston Markaziy banki

(2023) statistikalarida esa 2020–2022 yillarda biznes sub'ektlari tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar hajmi 15 foizga oshgani ko'rsatilgan^[16]. Demak, fond bozorida ishtirokni rivojlantirish nafaqat kapital oqimini kengaytiradi, balki mamlakatning moliyaviy tizimini ham mustahkamlaydi.

Biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini rivojlantirish korporativ boshqaruvni takomillashtirish va investorlar ishonchini mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. E.Fama o'z tadqiqotida samarali bozor gipotezasini ishlab chiqqan holda, kompaniyalar kapital bozorida ishtirok etishi orqali moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligini oshirishini asoslab bergan^[17].

Mahalliy iqtisodchi olimlardan S.Elmirzayev, B.Mamatov o'z tadqiqotida fond bozorining rivojlanishi O'zbekistonda biznes sub'ektlari uchun kapital jalb qilishning muqobil vositasi bo'lib xizmat qilishini asoslab beradi^[18]. Unga ko'ra, qimmatli qog'ozlar emissiyasi orqali korxonalar moliyaviy resurslarini diversifikatsiya qiladi va kreditga qaramlik darajasini kamaytiradi. Shuningdek, fond bozoridagi faol ishtirok korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirib, investorlarga yuqori darajada shaffoflik ta'minlaydi. Shu jihatdan qaraganda, biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini kengaytirish milliy iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash omillaridan biri sifatida ko'riladi.

S.Omonov va SH.Otaxonovlarning izlanishlarida qayd etilishicha, fond bozori korxonalar uchun uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb etish vositasi bo'lib, bu jarayon xususiy sektorning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Ular ta'kidlaganidek, biznes sub'ektlari aksiyalar va obligatsiyalarni muomalaga chiqarish orqali investitsion maydonda faolroq ishtirok etadi, bu esa

iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytiradi^[19]. Shu bilan birga, fond bozori orqali moliyalashtirilgan korxonalar moliyaviy barqarorlikni saqlab qolish va innovatsion loyihalarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada, milliy iqtisodiyotning strukturaviy yangilanishi jadallashadi.

Iqtisodchi olimlardan A.Karimovning fikricha, biznes sub'ektlarining fond bozorida faol ishtiroki ko'p jihatdan davlat siyosatining izchil yuritilishiga bog'liq^[20]. U tadqiqotida davlat tomonidan yaratilayotgan huquqiy va institutsional baza fond bozorining shaffofligini oshirishi orqali korxonalarni ushbu bozorga jalb qilishini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, soliq imtiyozlari va preferensiyalar kabi rag'batlantirish mexanizmlari korxonalar uchun qimmatli qog'ozlar emissiyasini yanada jozibador qiladi. Shunday qilib, davlat siyosati va bozor institutlari o'rtasidagi uyg'unlik iqtisodiy sub'ektlarning fond bozoriga kirishini tezlashtiradi.

A.Karimovning yana bir maqolasida ta'kidlaganidek, biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini kengaytirish nafaqat investitsion jozibadorlikni oshiradi, balki iqtisodiy sub'ektlarning xabardorligini ham kuchaytiradi. Unga ko'ra, kapital bozorida faoliyat yurituvchi korxonalar xalqaro amaliyotdan kelib chiqib, moliyaviy hisobotlarni ochiq e'lon qiladi, bu esa investorlar ishonchini mustahkamlaydi^[21]. Shuningdek, fond bozoridagi ishtirok moliyaviy barqarorlikning yuqori darajasini ta'minlash orqali milliy iqtisodiyotning umumiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, korxonalarni kapital bozoriga keng jalb qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda.

Nusratullayev tomonidan olib borilgan izlanishlarda ta'kidlanishicha, fond bozorida ishtirok etuvchi biznes sub'ektlari nafaqat

moliyaviy resurslarga ega bo'ladi, balki o'zining xalqaro maydondagi imidjini ham mustahkamlaydi. Unga ko'ra, korxonalarining kapital bozorida faol bo'lishi ularga xorijiy investitsiyalarni jalb etish imkoniyatini yaratadi^[22]. Shu jarayonning natijasi sifatida, korxonalar xalqaro standartlarga mos ravishda faoliyat yuritishga majbur bo'lib, bu esa raqobatbardoshlikni oshiradi. Shu tariqa, fond bozorida ishtirok global integratsiyaning muhim mexanizmlaridan biriga aylanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 17-yanvardagi PQ-90-son qarorida fond bozorini rivojlantirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilab berilgan. Qarorda korxonalar uchun kapital bozorida foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, aksiyalar va obligatsiyalar emissiyasini rag'batlantirish hamda investorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari qayd etilgan^[23]. Shu bilan birga, qaror biznes sub'ektlarini fond bozorida faol ishtirok etishga undash uchun zarur institutsional muhitni shakllantirishga qaratilgan. Mazkur tashabbuslar biznes va davlat o'rtasidagi moliyaviy hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqadi.

Fond bozorida biznes sub'ektlarining ishtiroki kengayishi nafaqat kapital jalb etish imkoniyatini kuchaytiradi, balki iqtisodiyotda resurslardan foydalanish samaradorligini ham oshiradi. Demak, fond bozorida ishtirokni rag'batlantirish iqtisodiyotning barqarorligi va investitsion salohiyatini oshirishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy muammoning qo'yilishi. Biznes sub'ektlarini moliyalashtirish va ularning investitsion salohiyatini oshirishda fond bozorining iqtisodiy ahamiyati tobora ortib bormoqda, chunki aynan shu bozor tadbirkorlik sub'ektlarining uzoq muddatli kapitalini shakllantirishda muhim moliyaviy mexanizm vazifasini bajaradi. Fond bozori orqali aksiyalar va obligatsiyalarni chiqarish,

ularni erkin muomalaga kiritish nafaqat korxonalar moliyaviy mustaqilligini kuchaytiradi, balki biznes faoliyatining shaffofligini ham ta'minlaydi. Kapital bozorining rivojlanish darajasi mamlakatdagi tadbirkorlik muhitining barqarorligi, investitsion jozibadorligi hamda korporativ boshqaruv samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, mamlakatimizda biznes sub'ektlari sonining ortib borishi fond bozorida ularga xizmat ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytirishni talab etmoqda, biroq bu jarayon bir qator cheklovlar bilan kechmoqda. Xususan, moliyaviy vositalar turlarining yetarlicha diversifikatsiyalanmaganligi, derivativlar segmentining sustligi va bozor likvidligining pastligi biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faolligini cheklamoqda. Ayniqsa, fyuchers, opsiya va svop kabi zamonaviy hosilaviy moliyaviy vositalarning yo'qligi tadbirkorlik sub'ektlarini moliyaviy xatarlardan himoyalash imkoniyatlarini sezilarli darajada kamaytiradi.

Bundan tashqari, bozor infratuzilmasining texnologik darajasining yetarli emasligi, normativ-huquqiy muhitdagi ziddiyatlar va institutsional kamchiliklar biznes sub'ektlarining fond bozorida samarali ishtirok etishiga to'sqinlik qilmoqda. Shu sababli, fond bozorini institutsional va funksional jihatdan modernizatsiya qilish, biznes sub'ektlarining moliyaviy barqarorligini oshirish, ularning ochiqlik va shaffoflik asosida faoliyat yuritishini ta'minlash hamda investitsion salohiyatini kengaytirishga xizmat qiluvchi muhim dolzarb masalaga aylanmoqda.

Natijalar. Biznes sub'ektlari – bu iqtisodiy faoliyatni amalga oshiruvchi mustaqil xo'jalik yurituvchi birliklar bo'lib, ular yakka tartibdagi tadbirkorlar, kichik va o'rta korxonalar hamda yirik kompaniyalarni o'z ichiga oladi. Ularning asosiy maqsadi bozor

sharoitida tovar va xizmatlar ishlab chiqarish, realizatsiya qilish hamda foyda olishdan iboratdir. Shu bilan birga, biznes sub'ektlari moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyoji ortib borishi tufayli kapital bozorining, ayniqsa fond bozorining faol ishtirokchilariga aylanadi.

Fond bozori biznes sub'ektlari uchun uzoq muddatli moliyalashtirish manbai sifatida alohida ahamiyatga ega, chunki aksiyalarni chiqarish orqali ular kapitalni bevosita investorlar hisobidan jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, obligatsiyalar emissiyasi ularga nisbatan arzonroq qarz moliyasini olish imkonini beradi, bu esa ishlab chiqarishni kengaytirish va investitsion

loyihalarni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Fond bozori – bu moliyaviy bozorning tarkibiy qismi bo'lib, unda aksiyalar, obligatsiyalar, investitsiya sertifikatlar va boshqa qimmatli qog'ozlar oldi-sotdisi amalga oshiriladi. U nafaqat korxona va tashkilotlarga uzoq muddatli kapital jalb qilish imkonini beradi, balki investorlar uchun ham o'z mablag'larini diversifikatsiya qilish, risklarni boshqarish va qo'shimcha daromad olish vositasi hisoblanadi. Shuningdek, fond bozori iqtisodiy tizimda kapitalning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi, moliyaviy shaffoflikni kuchaytiradi va biznes sub'ektlarining investitsion jozibadorligini oshiradi.

1-jadval

Rivojlangan davlatlar tajribasi: biznes ishtiroki bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar, 2024-yil bo'yicha[23]

Ko'rsatkich	AQSh	Yaponiya	Buyuk Britaniya
Umumiy aksiya emissiyasi (ekskl. SPAC)	\$222.9 milyarda (↑ 60.9 % y/y)	JPY 1.6 trillion (~\$11 mlrd) (H1)	Kapital investitsiyalari: \$503 mlrd (~17.6 % GDP)
Preferensial xususiyatlar	Xalqaro IPOlar: 62 % AQSh bozorida	Retails investorlar asosiy moliyalashtiruvchi	PE bitimlari: £63 mlrd, 305 bitim
Bozor ulushi (global)	Dunyo aksiya bozorida ~60.5 % ulushga ega	Pasayish: 2010: 7.9 % → 2024: 6.2 %	—

Manba: SIFMA Fact Book (2024); Japan Securities Dealers Association; Buyuk Britaniya kapital investitsiyalari UHY Global Study ma'lumotlariga asoslangan.

2024-yil yakunlari bo'yicha rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, fond bozori orqali biznes subyektlarining moliyalashtirilishi har bir davlatda turlicha omillar bilan belgilanadi, ammo umumiy tendensiya kapital bozorining iqtisodiyotdagi hal qiluvchi o'rnini tasdiqlamoqda. Masalan, AQShda umumiy aksiya emissiyasining 222,9 mlrd dollarga yetishi va xalqaro IPOlarning 62 foizi aynan ushbu mamlakat bozorida joylashtirilgani, nafaqat ushbu tizimning global likvidlikdagi markaziy rolini, balki biznesning kapitalga chiqish imkoniyatlarida ham jahon miqyosidagi yetakchiligini ko'rsatadi. Yaponiya tajribasi esa boshqa yo'nalishni aks ettirib, 1,6 trillion iyenlik (taxminan 11 mlrd dollar) emissiyaning asosiy

qismini chakana investorlar moliyalashtirayotgani, kapital bozorida ichki investorlarning faol ishtirokini mustahkamlash iqtisodiy barqarorlik uchun muhim ekanini tasdiqlaydi. Buyuk Britaniya bozorida esa kapital investitsiyalarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 17,6 foizni tashkil etgani va xususiy kapital (PE) bitimlari hajmining 63 mlrd funtga yetishi, biznesning institutsional investorlar va yirik moliyaviy vositachilar bilan faol integratsiyasi natijasida investitsion muhitning yuqori darajada rivojlanganini ko'rsatmoqda. Umuman olganda, ushbu tajribalar kapital bozorining rivojlanganligi nafaqat moliyaviy oqimlarni taqsimlash mexanizmini samarali yo'lga qo'yishini, balki biznes subyektlari uchun investitsion

jozibadorlikni oshirish orqali iqtisodiy o'sishning barqaror drayveriga aylanishini ham yaqqol ifodalaydi.

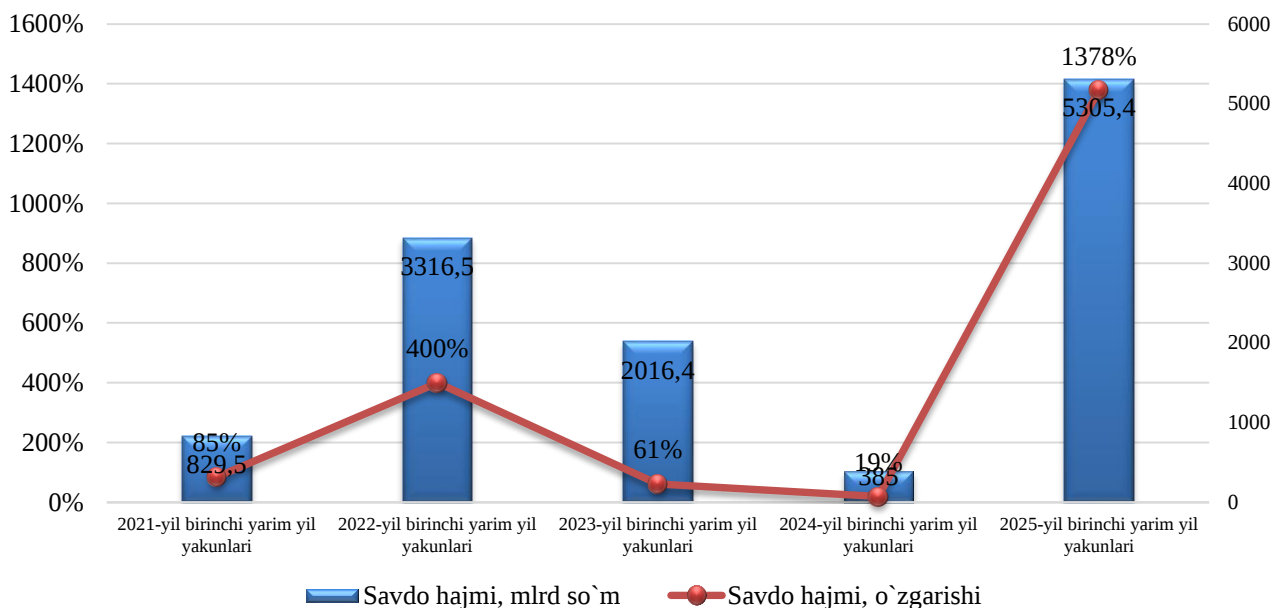
Turkiya va Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, biznes sub'ektlarini fond bozoriga jalb etish faqat kapitalni jalb qilish mexanizmi emas, balki milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish vositasi sifatida qaraladi. Turkiyada Istanbul fond birjasi (Borsa İstanbul) orqali amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, xususan, kichik va o'rta biznes uchun soddalashtirilgan IPO jarayonlari, davlat tomonidan kafolatlangan investitsion dasturlar hamda islomiy moliya instrumentlarining joriy etilishi korxonalarining fond bozoriga chiqish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, Turkiya bozorida xorijiy investorlarning faol ishtiroki biznes sub'ektlari uchun kapital manbalarini diversifikatsiya qilish imkonini yaratmoqda, bu esa mamlakat iqtisodiyotida transmilliy kapital oqimlarining barqarorligini ta'minlaydi.

Janubiy Koreya tajribasi esa yuqori texnologiyalar va institutsional islohotlar uyg'unligida shakllanib, mamlakatning tezkor rivojlanishida muhim o'rin tutmoqda. Koreya birjalari (Korea Exchange) xususan, KOSDAQ platformasi orqali texnologik startaplar va innovatsion kompaniyalarni bozorga jalb qilishda samarali mexanizmlarni yaratib

bergan bo'lib, bu jarayon yangi biznes sub'ektlari uchun qulay kapital bozor muhitini shakllantirgan. Hukumat tomonidan risk kapitali va venchur investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash dasturlarining kengaytirilishi esa biznes sub'ektlarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirib, kapital bozoriga ishonchni yanada mustahkamladi.

Umuman olganda, Turkiya va Janubiy Koreya tajribalari shuni ko'rsatadiki, biznes sub'ektlarining fond bozoriga jalb etilishi nafaqat ularning moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, innovatsion salohiyatni rivojlantirish va investitsion muhitni yanada jozibador qilish orqali milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlaydi.

Jahon amaliyotida biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faolligi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, korporativ boshqaruvning shaffoflashuvi va investitsion muhitning jozibadorligi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, O'zbekistonda ham biznes sub'ektlari uchun fond bozoriga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish hamda investorlar ishonchini mustahkamlash bozor islohotlarining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

1-rasm. "Toshkent" RFBda aksiya bozorining asosiy ko'rsatkichlari birinchi yarim yil yakunlari bo'yicha[24]

Manba: "Toshkent" RFB rasmiy ma'lumotlari <https://www.uzse.uz/analytics?locale=uz>

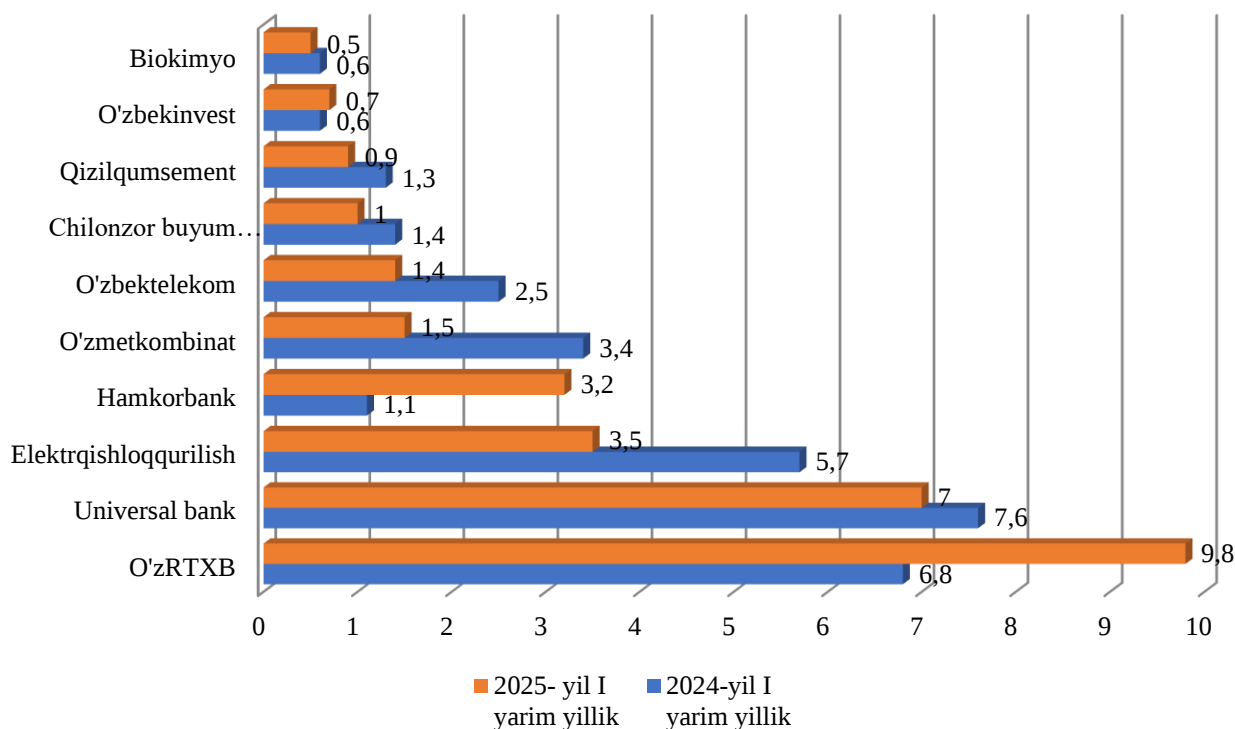
"Toshkent" Respublika fond birjasida aksiyalar bozorining birinchi yarim yillik ko'rsatkichlari dinamikasi shuni ko'rsatadiki, 2021-yilda savdo hajmi 829,5 mlrd so'mni tashkil qilib, 85 foizlik o'sish bilan barqaror rivojlanish tendensiyasini namoyon etgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 3316,5 mlrd so'mga yetib, o'sish sur'ati 400 foizni tashkil etib, bozor tarixida sezilarli sakrash qayd etildi. 2023-yilda esa savdo hajmining 2016,4 mlrd so'mgacha pasayishi va o'sish sur'atining 61 foiz darajasida qolishi investorlar faolligining qisqarishi va muayyan iqtisodiy omillar ta'sirida bozor likvidligining pasayishi bilan izohlanadi. 2024-yil natijalariga ko'ra, savdo hajmi keskin ravishda 385 mlrd so'mga tushib ketib, o'sish sur'ati 19 foizni tashkil qilgani fond bozorining institutsional infratuzilmasida mavjud muammolar hamda investorlarda xavf-xatarlarning kuchayganini ko'rsatadi. Shunga qaramay, 2025-yilda savdo hajmining 5305,4 mlrd so'mga yetishi va 1378 foiz darajasidagi misli ko'rilmagan o'sish qayd etilishi, bir tomondan, tartibga solish mexanizmlarining takomillashuvi hamda raqamli transformatsiyaning samaradorligini ifodalaydi, ikkinchi tomondan esa, "Toshkent"

RFBning milliy kapital bozorida barqarorlikni tiklash va biznes sub'ektlari uchun jozibador moliyalashtirish manbaiga aylanish imkoniyatlarini ko'rsatib bermoqda.

Xalqaro aksiyalar bozoridagi bitimlar hajmi bo'yicha qimmatli qog'ozlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyotning moliyaviy resurslar bilan ta'minlanishi asosan yirik kapitalizatsiyaga ega kompaniyalar aksiyalari hisobiga shakllanmoqda, biroq kichik va o'rta biznes sub'ektlari ushbu jarayonda cheklangan ulushga ega. Bunday notekislik bir tomondan bozor likvidligini oshirsa, boshqa tomondan investitsion oqimlarning diversifikatsiyasini pasaytirib, fond bozorining barqaror rivojlanishini sekinlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, qimmatli qog'ozlar bozoridagi bitimlar hajmining kengayishi kapitalni samarali taqsimlash imkonini berishi bilan birga, korporativ boshqaruv tizimining shaffofligini ham kuchaytiradi, chunki emissiya qiluvchi kompaniyalar xalqaro standartlarga mos ravishda moliyaviy hisobotlarni e'lon qilishga majbur bo'ladi. O'zbekistonda esa Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, aksiyalar bozorida bitimlar hajmi ortib borayotgan bo'lsa-da, bu

jarayonda asosan davlat ulushiga ega yirik korxonalar ustunlik qilmoqda, natijada xususiy biznes sub'ektlarining ishtiroki va

kapital bozoridan foydalanish imkoniyatlari yetarlicha rivojlanmaganligicha qolmoqda.

2-rasm. "Toshkent" RFBda aksiyalar bozori bitimlari hajmi bo'yicha qimmatli qog'ozlarning Top-10 taligi, savdo hajmi, mln so'm[24]

Manba: "Toshkent" RFB rasmiy ma'lumotlari: <https://www.uzse.uz/analytics?locale=uz>

2024-yil birinchi yarim yillik natijalariga ko'ra, aksiyalar bozorida eng yuqori savdo hajmiga ega kompaniya "Universal bank" (7,6 mlrd so'm) bo'lib, u bozorda yetakchi o'rinni egallagan bo'lsa-da, 2025-yilda ushbu ko'rsatkich 7 mlrd so'mgacha kamayib, nisbiy pasayish qayd etildi. Shu bilan birga, "O'zbekiston Respublikasi Tovar-xomashyo birjasi (O'zRTXB)"ning savdo hajmi 6,8 mlrd so'mdan 9,8 mlrd so'mgacha oshib, bozorda eng faol emitentlardan biriga aylangani kuzatildi. Biroq, "Elektrqishloqqurilish"ning ko'rsatkichlari 5,7 mlrd so'mdan 3,5 mlrd so'mgacha keskin kamayib, kompaniyaning fond bozoridagi likvidligi sezilarli darajada pasaydi. Shu bilan birga, "Hamkorbank" aksiyalarining savdo hajmi 1,1 mlrd so'mdan 3,2 mlrd so'mgacha oshgani bank sektori aksiyalariga qiziqish ortib borayotganini anglatadi. Aksincha, "O'zmetkombinat" va

"O'zbektelekom" kabi yirik korxonalarda savdo hajmlarining mos ravishda 3,4 mlrd so'mdan 1,5 mlrd so'mgacha va 2,5 mlrd so'mdan 1,4 mlrd so'mgacha pasayishi ushbu kompaniyalarning bozor qiymatiga nisbatan investorlar ishonchi sustlashayotganini ko'rsatmoqda.

Kichik ulushga ega kompaniyalarda esa qarama-qarshi tendensiyalar kuzatildi: "Chilonzor buyum savdo kompleksi" va "Qizilqumsement"ning savdo hajmi kamayib ketgan bo'lsa, "O'zbekinvest"ning natijasi biroz oshib 0,6 mlrd so'mdan 0,7 mlrd so'mgacha yetdi, "Biokimyo" esa barqarorlikni saqlab qolishga harakat qilmoqda. Umuman olganda, 2025-yilda aksiyalar bozorida konsentratsiya yuqorilab, ayrim kompaniyalar (O'zRTXB, Hamkorbank)ning faolligi ortgani holda, boshqa emitentlarda (Elektrqishloqqurilish,

O'zmetkombinat, O'zbektelekom)
pasayish kuzatilmoqda, bu esa fond

bozoridagi sektorlararo nomutanosiblikni
yaqqol ko'rsatmoqda.

2-jadval

"Toshkent" RFBda obligatsiya bozorining asosiy ko'rsatkichlari, birinchi yarim yil yakunlari bo'yicha

		2021	2022	2023	2024	2025
Savdo hajmi	mln so'm	56 076	30 575	75 797	59 641	493 101
O'rtacha kunlik savdo hajmi	mln so'm	449	255	626	493	4 009
Bitta bitimning o'rtacha hajmi	mln so'm	279	2 038	483	47	117
Bitimlar soni	dona	201	15	157	1 260	4 197
O'rtacha kunlik bitimlar soni	dona	2	1	1	10	34

"Toshkent" Respublika fond birjasida 2021-yil birinchi yarim yili yakunlariga ko'ra obligatsiyalar bozorida savdo hajmi 56 076 mln so'mni tashkil etib, bitimlar soni atigi 201 dona bo'lganligi ushbu segmentning nisbatan sust rivojlanganligini ko'rsatdi. 2022-yilda savdo hajmi keskin kamayib, 30 575 mln so'mni tashkil qilgan bo'lsa-da, bitta bitimning o'rtacha hajmi 2 038 mln so'mgacha ko'tarilgani bozorda yirik institutsional investorlarning ustuvor rol o'ynaganidan dalolat beradi. 2023-yilda esa savdo hajmi 75 797 mln so'mgacha ortib, bitimlar soni 157 donaga yetgani, o'rtacha kunlik savdo hajmining oshishi hisobiga bozorda likvidlik biroz jonlanganini anglatadi. 2024-yilda savdo hajmi 59 641 mln so'mni tashkil qilgan bo'lsa-da, bitimlar soni 1 260 donaga oshgani, biroq bitta bitimning o'rtacha hajmi keskin kamayib 47 mln so'mni tashkil qilgani kichik summali operatsiyalar ulushining ortib borayotganidan darak beradi. Nihoyat, 2025-yilda obligatsiya bozorida tub burilish kuzatilib, savdo hajmi 493 101 mln so'mga, o'rtacha kunlik savdo hajmi esa 4 009 mln so'mga yetgani, shuningdek, bitimlar sonining 4 197 donani tashkil etgani ushbu segmentning jadal rivojlanib, biznes subyektlari uchun kapital jalb qilishning muhim manbaiga aylanayotganini ko'rsatmoqda.

Xorijiy investitsiyalar oqimining kuchayishi va milliy iqtisodiyotda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bozorining jozibadorligini oshirdi. Biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini kengaytirish yo'llari:

- moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish. Hozirgi kunda fond bozorida mavjud bo'lgan aksiyalar va obligatsiyalarni yanada kengaytirish zarur. Xususan, kichik va o'rta biznes uchun soddalashtirilgan aksiyalar emissiyasi, investitsion sertifikatlar va obligatsiyalarning turli shakllarini joriy etish ularning kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

- raqamli texnologiyalar asosida fond bozorini rivojlantirish. Elektron savdo platformalari, onlayn aksiyalarni sotib olish-sotish tizimlari va mobil ilovalar orqali biznes sub'ektlarining bozorga kirishi osonlashadi. Bu investorlar uchun ham qulaylik yaratib, fond bozorida likvidlikni oshiradi.

- korporativ boshqaruv standartlarini mustahkamlash. Biznes sub'ektlari tomonidan moliyaviy hisobotlarning shaffof yuritilishi, xalqaro standartlarga mos axborot oshkoraligi va mustaqil audit tizimining joriy etilishi investor ishonchini oshirib, ularning fond bozorida faol bo'lishini rag'batlantiradi. (Fama, 1991; Levine, 2005).

- kichik va o'rta biznes uchun soddalashtirilgan fond bozori mexanizmlarini yaratish. KOB sub'ektlari uchun alohida fond bozor segmentini (masalan, "Growth Market" yoki "Startup Exchange") tashkil etish ularning moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirib, innovatsion loyihalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

- institutsional investorlar bazasini kengaytirish. Pensiya jamg'armalari, sug'urta kompaniyalari va investitsiya fondlarini fond bozoriga faol jalb qilish orqali biznes sub'ektlari uchun uzoq muddatli va barqaror kapital manbai yaratiladi. Shu yo'l bilan fond bozori likvidligi va moliyaviy barqarorlik oshadi.

Munozara. Biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtiroki nafaqat ularning moliyaviy resurslarini kengaytiradi, balki mamlakat investitsion muhitining jozibadorligini oshirishda ham muhim omil hisoblanadi. Fond bozori orqali tadbirkorlik sub'ektlari aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish orqali uzoq muddatli kapital jalb etish imkoniyatiga ega bo'lib, bu esa ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga xizmat qiladi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, biznesning fond bozorida faol ishtiroki iqtisodiyotning diversifikatsiyalashuviga, innovatsion loyihalarning moliyalashtirilishiga hamda yangi ish o'rinlari yaratilishiga bevosita turtki beradi.

Shunga qaramay, O'zbekistonda biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtiroki hanuz cheklangan bo'lib, bu holat ko'p jihatdan kapital bozoridagi likvidlikning pastligi, axborot shaffofligi yetarli darajada ta'minlanmaganligi hamda investorlar uchun moliyaviy instrumentlarning kamligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, kichik va o'rta biznes uchun fond bozoriga kirish talablari murakkabligi va yuqori xarajatlarni talab

qilishi ularning kapital bozoridan foydalanish imkoniyatlarini toraytirib qo'yimoqda.

Shu nuqtayi nazardan, biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini rivojlantirish uchun moliyaviy infratuzilmani modernizatsiya qilish, korporativ boshqaruv standartlarini takomillashtirish, shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida kapital bozorida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish zarur. Ayniqsa, elektron platformalar orqali aksiyalarni sotish, investorlar uchun tezkor axborot tizimlarini yaratish va kichik biznes uchun maxsus soddalashtirilgan moliyaviy vositalarni joriy etish fond bozorining inklyuzivligini ta'minlashi mumkin.

Xulosa. Biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtiroki ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash bilan birga, iqtisodiyotda kapital oqimlarining samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Ushbu jarayon orqali xususiy sektorning investitsion salohiyati kengayib, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari oshadi. Natijada, fond bozorida faoliyat yurituvchi korxonalar o'zining raqobatbardoshligini mustahkamlaydi va iqtisodiy o'sishga bevosita hissa qo'shadi.

Fond bozorida biznes sub'ektlarining sust ishtiroki korporativ boshqaruvdagi zaifliklar, moliyaviy hisobotlarning shaffof emasligi hamda investorlar uchun axborot yetishmovchiligi bilan izohlanadi. Shu boisdan, ushbu muammolarni bartaraf etish orqali nafaqat bitimlar hajmi kengayadi, balki bozorning ishonchliligi ham oshadi. Shunday sharoitda, korxonalarning kapitallashuvi jadallashib, ular uchun investitsiya jalb qilish imkoniyatlari yanada kengayadi.

O'zbekiston sharoitida biznes sub'ektlarining fond bozoridagi faolligini oshirish uchun, avvalo, davlat ulushiga ega yirik korxonalar ustunligini kamaytirish va xususiy kompaniyalar uchun teng sharoit yaratish zarur. Kichik va o'rta biznesni aksiyalar emissiyasiga jalb qilish orqali

ularning kapitallashuv darajasi oshadi va iqtisodiyotda diversifikatsiya kuchayadi. Bu esa bozorning raqobatbardoshligini ta'minlash va umumiy investitsion muhitni yaxshilashga xizmat qiladi.

2021–2025-yillar davomida "Toshkent" RFBda obligatsiyalar bozori sezilarli tebranishlar bilan rivojlanib, 2025-yilda savdo hajmining keskin o'sishi (493,1 mlrd so'm) ushbu segmentning investitsiyalarni jalb qilishdagi muhim o'rni tobora oshayotganini ko'rsatmoqda, biroq bitimlar sonining kamligi bozorning chuqurligi va likvidligi masalalarida muammolar mavjudligidan dalolat beradi. Shu bilan birga, aksiyalar bozorida yetakchi kompaniyalar o'rtasida sezilarli farqlar shakllanib, masalan, O'zRTXB va Hamkorbankning ko'rsatkichlari barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etgan bo'lsa, Elektrqishloqqurilish, O'zmetkombinat va O'zbektelekom aksiyalarining pasayishi emitentlarning investitsion jozibadorligi hamda bozor ishonchining turlicha shakllanayotganini ifodalamoqda. Aksiyadorlik kapitali va obligatsiyalar bozoridagi bunday nomutanosiblik mamlakat kapital bozorida tizimli yondashuv, ya'ni yangi moliyaviy instrumentlarni joriy qilish, investorlar ishonchini mustahkamlash va emitentlarning shaffofligini oshirish zaruratini ko'rsatib bermoqda. Shu tariqa, kapital bozorining ikki segmentida kuzatilayotgan dinamikalar, bir tomondan, moliyaviy manbalarni diversifikatsiyalash imkoniyatini ochib bersa, ikkinchi tomondan, institutsional va texnologik islohotlarning izchil amalga oshirilishini taqozo etmoqda.

Umuman olganda, biznes sub'ektlarining fond bozorida faol ishtiroki nafaqat kapital bozorining rivojlanishi, balki makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar va zamonaviy savdo platformalarini keng joriy etish orqali fond bozorining ochiqqligi oshadi va barcha ishtirokchilar uchun teng imkoniyatlar yaratiladi. Bu jarayon milliy iqtisodiyotning global moliya tizimiga integratsiyalashuvini jadallashtiradi va uzoq muddatli barqaror o'sishga asos yaratadi.

Biznes sub'ektlarining fond bozoridagi ishtirokini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishi, kapitalning samarali taqsimlanishi va investitsion muhitning jozibadorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayon nafaqat yirik korxonalar, balki kichik va o'rta biznes uchun ham moliyaviy resurslarga keng kirish imkoniyatini yaratib, ularning kapitallashuvini jadallashtiradi. Shu bilan birga, korporativ boshqaruvning takomillashuvi, axborot shaffofligi va raqamli texnologiyalarni joriy etish fond bozorida ishonchni mustahkamlaydi hamda barcha ishtirokchilar uchun teng sharoitlarni ta'minlaydi. Natijada, biznes sub'ektlarining faolligi ortib, bozorning likvidligi va raqobatbardoshligi oshadi, bu esa milliy iqtisodiyotning global moliya tizimiga integratsiyalashuvini tezlashtirib, uzoq muddatli barqaror rivojlanishga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kapital bozorini qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" qarori, 17.01.2022 yildagi PQ-90-son

2. Jahon banki ma'lumotlari:
<https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/capital-markets>

3. World Bank. Digital Economy for Development Report. – Washington, DC. – 2022. – P. 1–120.
4. OECD. Digital Transformation in Business and Finance. – Paris. – 2021. – P. 1–95.
5. IMF. Fintech and the Future of Finance. – Washington, DC. – 2023. – P. 1–85.
6. Deloitte. Global Capital Markets Report. – London. – 2022. – P. 1–70.
7. McKinsey & Company. Global Capital Market Trends. – New York. – 2021. – P. 1–80.
8. Shiller, R. Finance and the Good Society // Princeton University Press. – 2013.
9. Stiglitz, J. People, Power, and Profits // W.W. Norton & Company. – 2019
10. <https://www.oecd.org/en/topics/capital-markets.html>
11. <https://napp.uz/oz/news/2024-yil-faoliyat-yakunlari-matbuot-anjumani>
12. Tobin, J. On the Efficiency of the Financial System // Lloyds Bank Review. – 1984. – №153. – P. 1–15.
13. McKinsey & Company. Global Capital Market Trends // McKinsey Global Institute. – 2021. – New York.
14. Deloitte. The Future of Digital Finance // Deloitte Insights. – 2022. – London.
15. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All // United Nations. – 2023. – Geneva.
16. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy statistika byulleteni // Markaziy bank nashriyoti. – 2023. – Toshkent.
17. Fama, E. Efficient Capital Markets II // Journal of Finance. – 1991. – Vol. 46(5). – P. 1575–1617.
18. Элмирзаев С., Маматов Б. АКЦИЯЛАРНИ ОММАВИЙ ЖОЙЛАШТИРИШ АМАЛИЁТЛАРИНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ //Iqtisodiyot va ta'lim. – 2023. – T. 24. – №. 3. – С. 283-288.
19. Omonov S., Otakhonova S. Essence of institutional investors and their importance in global financial markets //International Finance and Accounting. – 2020. – T. 2020. – №. 6. – С. 19.
20. Каримов А. И. Ў. АҲОЛИНИНГ БЎШ ПУЛ МАБЛАҒЛАРИНИ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР БОЗОРИГА ЖАЛБ ҚИЛИШ МЕХАНИЗМЛАРИ САМАРАДОРЛИГИ ТАҲЛИЛИ //Экономика и финансы (Узбекистан). – 2021. – №. 10 (146). – С. 35-40.
21. Karimov A. O 'zbekiston fond bozorida investorlarning pul mablag 'larini jalb qilish mexanizmlaridan foydalanish //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. – 2023. – T. 1. – №. 8.
22. Nusratullayev B. O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING AHOLINI DAROMADLARINI OSHIRISHDA FOND BOZORINI O 'RNI //QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2024. – T. 13. – С. 129-132.
23. SIFMA (2024). Equity Issuance Data — US Capital Markets, EY (2024). Global IPO Trends., UHY International (2024). Global Study: Capital Investments.
24. "Toshkent" RFB rasmiy ma'lumotlari <https://www.uzse.uz/analytics?locale=uz>
25. "Toshkent" RFB rasmiy ma'lumotlari <https://www.uzse.uz/analytics?locale=uz>